

УДК: 372.8

Фріц ЯР**НАУКА ПРО ЖИТТЯ ТА МОРАЛЬНЕ ВИХОВАННЯ¹**

(1926)

(в перекладі Ганни Губенко)

Старі знання в новому світі

Сучасна наука про життя, тобто біологія, охоплює не тільки ботаніку та зоологію. До неї також належить антропологія, що має прикладне значення в медицині: в експериментах на тваринах, у дослідженнях сироватки і крові тощо, і, навіть трансплантації гонад від приматів до людини Є. Штайнаха.

Сучасна психологія, зокрема експериментальна психологія, також спирається не тільки на вивчення людини. Вона використовує ті самі методи в дослідженнях на тваринах, а також є анатоמו-зоологічними дослідженнями, отриманими в результаті порівнянь людини і тварини. Засвідчується навіть зародження психології рослин (найбільш відомі дослідники – Г. Т. Фехнер², Р. Х. Франсе³ і А. Вагнер⁴). Отже, сучасна психологія досліджує всіх живих істот. Саме на підставі цих фактів Р. Айслер⁵ говорить про біопсихіку.

Біопсихіка знаходиться за один крок від біоетики, тобто застосовує етичні зобов'язання не тільки щодо людей, а й усіх живих істот. Біоетика – це не нове відкриття. Ще богослов Фр. Шляйермахер⁶ називав неетичним руйнування життя будь-якого творіння. Це саме стосується тварин і рослин. А ще раніше Й.Г. Гердер⁷ просив людей уявити себе на місці інших істот у божественному образі, щоб ідентифікувати й співпереживати цій живій істоті настільки, наскільки це можливо. Аналогічно філософ К. Хр. Фр. Краузе⁸, сучасник Фр. Шляйермахера, закликав поважати кожную живу істоту як таку й не вбивати її бездумно. Він вважає,

¹ Fritz Jahr: Aufsätze zur Bioethik 1924-1948. Werkausgabe, Lit: Berlin 2013, 19-24. Переклад з німецької Г.Губенко.

² G. Th. Fechner, Nanna oder das Seelenleben der Pflanzen. Leipzig 1848.

³ R. H. Francé, Pflanzenpsychologie als Arbeitshypothese der Pflanzenphysiologie. Stuttgart 1909.

⁴ Ad. Wagner, Die Vernunft der Pflanze. Dresden 1926.

⁵ R. Eisler, Das Wirken der Seele. Stuttgart 1908.

⁶ Schleiermacher, Philosophische Sittenlehre (Kirchmann) 1870.

⁷ Herder, Ideen zur Philosophie der Geschichte der Menschheit. Riga und Leipzig 1785.

⁸ K. Chr. Fr. Krause, Das System der Rechtsphilosophie. (Ruder) Leipzig 1874.

що всі істоти, рослини і тварини, а також люди, мають однакові права, але не ідентичні в правах, кожний залежно від певної умови для досягнення певної мети.

Стосовно тварин таке етичне зобов'язання, як хоча б незаподіяння їм страждань без необхідності, стало очевидним нещодавно. Якщо згадати найбільш яскравий випадок з минулих років, то це Франциск Ассизький і його велика любов до тварин. — Ситуація з рослинами інша: для деяких людей є незрозумілими певні етичні зобов'язання щодо рослин¹. Хоча так не повинно бути. Уже св. Павло у своєму посланні звертає увагу на слабку надію всіх живих істот (тобто тварин і рослин) викликати наше співчуття до них². Для порівняння можна взяти третій акт з «Парсифаля» Ріхарда Вагнера і його зворушливі слова: «У благочестивій відданості люди принаймні в Страсну п'ятницю повинні поважати стеблинки і квіти, акуратно ходити по луках, щоб не завдати шкоди живому». — У цьому контексті ми повинні також згадати казку Г. Андерсона про янгола, який переносить на небо не тільки душу дитини, яка померла передчасно, а також і велику кількість квітів, зокрема зів'ялу дику квітку, яка в темному підвалі була найбільшою і єдиною втіхою для цієї смертельно хворої дитини з бідної сім'ї. І Бог провів з нею всі квіти, близькі її серцю; а бідну зів'ялу дику квітку він поцілував, і та приєднала свій голос до хору янголів, які оточували Бога. Це тільки приклади поетичного бачення. Ріхард Вагнер і Ганс Сакс вважали: «Уся креативна творчість і поезія є не що інше, як справжня інтерпретація сновидінь».

Ми визнаємо це, коли знайомимось із серйозними рослинно-етичними поняттями прозаїчного філософа Е. фон Гартмана³, який помер лише двадцять років тому. У статті, присвяченій квітковій розкоші, він пише про зрізані квіти: «Це організм, який смертельно поранили, залишилися незруйнованими тільки квіти рослини, голова ще ціла, але відділена від тулуба. Кожного разу, коли я бачу троянди в склянці води або в букеті, я не можу змиритися з неприємною думкою, що людина вбила квітку з єдиною метою, щоб насолодитися нею очима, безсердечно не помічаючи неприродну смерть під виглядом життя. І якщо я бачу шедевр квіткової композиції, великий кошик, переповнений все ще живими дорогими квітами, я відчуваю себе пригніченим, щоб віднайти сили помилуватися ним. Це саме стосується і головних уборів дам, прикрашених приколотими, але вбитими метеликами, які тріпочуть з останніх

¹ The best publication in this area still is J. Bregenzer. Tierethik. Bamberg 1894.

² Römerbrief Kap. 8;19-22. Recently J. Martius published „Die Unsterblichkeit der Pflanze“, Stuttgart 1838.

³ Psychological aspects are discussed by W. v. Schnehen. E. v. Hartmann und die Pflanzenpsychologie. Stuttgart 1908.

сил»¹. Етичні зобов'язання відносно рослин, що виникають у зв'язку із цим, звичайно ж зрозумілі.

Реалізація таких етичних зобов'язань стосовно всіх живих істот видається утопією. Однак ми не повинні нехтувати етичними зобов'язаннями по відношенню до живих істот у практичній діяльності, пов'язаними з їх «необхідністю» (Гердер) або їх «призначенням» (Краузе). Вимоги тварин щодо їх кількості та догляду є набагато менш складними, ніж ті самі вимоги людини, не говорячи вже про рослини. Тому етичні зобов'язання відносно рослин – які вже (якщо не в цілому, то на практиці) є менше прийнятими, ніж стосовно тварин – менш складні. Також важливим є принцип боротьби за життя – принцип, який певною мірою навіть змінює наші етичні зобов'язання відносно людей.

З урахуванням цих показників є багато можливостей для біоетичної діяльності. Ілюстрацією, як це може бути досягнуто в галузі тваринної етики, є різні підходи до захисту тварин, описані в кримінальному кодексі різних цивілізованих країн². У сфері етики рослин наше співчуття настільки незначне, що ми під час прогулянок, не замислюючись, ламаємо рослини направо і наліво тростиною, зриваємо квіти і безжалісно викидаємо їх через певний час. Проте ми розлючено лаємо хлопчаків, які ламають стебла молодих дерев уздовж дороги. Як результат усього цього вимальовується провідний принцип наших дій у біоетичному імперативі: **«Поважай все живе взагалі як самого себе і, якщо це можливо, стався до всього живого як до самого себе!»**

Стосовно навчання, то з допомогою різних наукових дисциплін можна педагогічно впливати на моральність. Тобто ці дисципліни можуть також певною мірою виконувати роль дисциплін формування моральності, що має велике значення з погляду захисту довкілля. Ми не повинні закликати до його захисту тільки з естетичних міркувань, слід наголошувати на тому, як жахливо піддавати тортурам тварин, бездушно знищувати рослини, забруднювати створену Богом природу, викидаючи папір, шкаралупу від яєць, бите скло. Це є і буде серйозними зобов'язаннями (функціями) етики.

¹ Ed. von Hartmann. Der Blumenluxus. 1885.

² These materials are collected and discussed by R. v. Hippel. Die Tierquälerei in der Strafgesetzgebung des In- und Auslandes. Berlin 1891. For additional practical recommendations see Kyber: Tierschutz und Kultur, Stuttgart and Heilbronn 1925.